

УДК: 94:262.14(477)“192/193”

А. І. Макарьська

ПРИСТОСУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ЧОРНОГО ДУХОВЕНСТВА ДО УМОВ «БЕЗРЕЛІГІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА» В УРСР В 20–30–ТІ РР. ХХ СТ.

Стаття висвітлює шляхи пристосування чернецтва до «безрелігійного суспільства» в УСРР в 20-30-ті рр. ХХ ст. Автор статті звернув увагу на комплексне вивчення проблеми адаптації чернечого елемента до нових умов в межах радянської держави. Джерельною базою статті стали архівні документи та опубліковані матеріали.

Ключові слова: чернецтво, монастир, «безрелігійне суспільство», радянська держава, сільськогосподарська артіля, парафія, світські заняття.

Становище православних монастирів в Україні після подій 1917-1920 рр. зазнало істотних змін. Все майно існуючих в державі монастирів було проголошено народним надбанням, проводилася майже тотальна конфіскація монастирських і церковних земель, храмів та будівель, що належали церкві. Всі банківські рахунки релігійних асоціацій були закриті, священнослужителів обклали великими податками. Підірив економічної основи православ'я України був складовою частиною державної політики зменшення ролі релігії в житті суспільства.

За нових умов часу представники чорного духовенства мали пристосовуватись до умов «безрелігійного суспільства». Альтернативою для духовенства були світські заняття та служба у місцевих радянських установах, кооперативах.

Питання пристосування чернецтва в межах «безрелігійного суспільства» в історичній науці висвітлено недостатньо. Даної проблематики в своїх працях торкались Т. Бобко [1, с.49-53], О. Крайня [2, с.245], Ю. Мариновський [3], О. Пашковський [4, с.29], О. Форостюк [5, с.8-10]. Проте, ці дослідження стосувались виключно регіональних аспектів проблеми.

У 1918-1919 рр. радянська влада подарувала монастирям своєрідний «шанс» на виживання, дозволивши створювати на місці монастирів трудові артілі. Це було зроблено свідомо, з метою раціонально використати монастирське майно, віддавши його чернечій братії, але вже зовсім на нових умовах. У зв'язку з економічною кризою це був найдоцільніший на той час варіант.

У 1919 р. на теренах Києво-Печерської Лаври було створено «Києво-Лаврську сільськогосподарську та ремісничу трудову громаду» під керівництвом її намісника архімандрита Климента [2, с.245].

На теренах Свято-Онуфріївського чоловічого монастиря на Черкащині ігуменом було також організоване трудове братство [4, с.29].

В тому ж році черниці Ржищівського Спасо-Преображенського монастиря зареєстрували статут сільськогосподарсько-ремісничої артілі «Суспільна праця» [6, арк.13].

На Вінниччині насельниці жіночого монастиря в с. Рожок Микулинецький організували сільськогосподарську артілю «Жіноча праця» [7, арк.8].

На Одещині черниці Михайлівського жіночого монастиря також об'єдналися в сільськогосподарську артілю «Труд» [7, арк.40].

На Луганщині черниці Роздобарівського жіночого монастиря і монастиря «Всіх скорбящих радость» також організували колектив жіночої праці [5, с.8-10].

Насельники Немирівського монастиря Тульчинської округи переформувались у колгосп «Зелений дуб» [7, арк.54].

Але скористатися в повній мірі прибутками з обробки монастирських земель та підтримати життя на попередньому рівні чернецтву не вдалося, оскільки влада знаходила будь-які приводи для пограбування артілей.

З 1922 р. виконавчі комітети на місцях, керуючись вказівками центру, починають масово приймати рішення про закриття монастирів, а ченців і черниць «уплотняти», переводячи їх до інших діючих монастирів. У 1922 р. Харківська губернська комісія по відокремленню церкви від держави постановила закрити всі монастирі в межах губернії. Всі ченці повинні були перейти в Ряснянський монастир, а черниці – в Фомівський, взявши із собою тільки взуття і одягу [7, арк.63]. Ряснянський монастир на Харківщині був останнім притулком для чернечого елемента Харківщини, саме туди Харківський архієпископ відправляє весь «бродячий» чернечий елемент, що просив про притулок [9, арк.1-4].

У 1923 р. з Пантелеймонівського чоловічого монастиря на Одещині, що знаходився недалеко від румунського кордону, у зв'язку з тим, що були замічені в сигналізації на румунський бік, як «політично неблагонадійний елемент» були виселені всі ченці, а монастир при цьому було ліквідовано [8, арк.3].

У 1924 р. ченців Виноградського чоловічого монастиря на Черкащині переведено до Медведівського, а черниць Тихвінського монастиря на Катеринославщині – до Самарського.

У зв'язку з закриттям монастирів чернечі трудові артілі припиняли свою діяльність. Після цього чернецтво було змушене «вливатись» до нового суспільства, займаючись виключно світськими справами, що могли б їх прогнати.

На Херсонщині черниці Благовіщенського монастиря наймалися на поденну роботу до селян, інші жили на милостиню. Майстрові ченці Корсунського монастиря працювали по селах Херсонщини теслями і кравцями. 11 черниць в с. Костянтинівна та 5 черниць в Західних Каїрах Горностаївського району Херсонського округу мешкали у рідних і займалися сільським господарством. З 19 представників чернецтва, що жили в Качкарівському районі того ж округу 13 займалися сільським господарством [1, с.50].

Така сама картина спостерігалась по всій території УСРР. З 18 черниць колишнього Городищенського жіночого монастиря на Чернігівщині двоє займалися сільським господарством, 10 знаходились на утриманні селян (родичів), шестеро займалися сільським господарством [7, арк.65].

Запорізький окрадмінвідділ у квітні 1928 р. повідомляв, що на теренах Запорізької округи монастирів немає, а ченці і черниці, що вибули з різних монастирів на даний момент працюють по хліборобству у своїх родичів [7, арк.17].

Окрадмінвідділ Артемівської округи у 1928 р. сповіщав, що 18 ченців з колишніх монастирів виконують обов'язки парафіяльних священиків, сторожів, секретарів, а 17 черниць працюють прислугою, або домогосподарки [7, арк.2].

В листі голови Шевченківського окрвиконкому Марії Левкович до наркомату внутрішніх справ від 9 квітня 1929 р. згадується про те, що на території округи проживало 136 ченців і 202 черниці, частина з яких тільки лічилася в списках монастирів, а в дійсності перебували на селах, де ченці виконують обов'язки служителів культу, а черниці працюють у селян [3, с.244].

Черниці і послушниці скасованого Київського Флоровського монастиря, у заяві до президії ВУЦВКу від 19 вересня 1929 р. звітували про те, що Київський Флорівський монастир було закрито радянською владою у 1923 р., а церкву передано парафіяльній общині. Черниці користувались колишнім монастирським храмом разом з іншими світськими членами громади. Черниці просили переглянути ту частину судової справи про вбивство Євладієм Чехуном (ченцем Києво-Печерської Лаври) і Любов'ю Воронковою (помічницею настоятельки Флорівського монастиря) прихожанки Паші Барішнікової, що стосувалась їх безпосередньо: «Поставити перед відповідними органами радянської влади питання про закриття Лаври і Флорівського монастиря і виселення звідтіля монахів і монахинь». Черниці звітували, що виселення ставить їх в безвихідне становище, оскільки колишні черниці Флоровського монастиря з давніх давен були поставлені в особливі умови життя. Не отримуючи від монастиря ніякого утримання, вони завжди існували на кошти, що добували власною працею. Важка кропотлива робота (шитво) було єдиним джерелом їх існування. Працювали вони як кустарі-одинаки. Багато хто з черниць були членами трудової артілі «Женшвей» та «Кустбанк». Крім того, у багатьох з них знаходились на утриманні не здатні до роботи літні жінки. Один корпус монастиря був заповнений інвалідами (більше 50 чол., які не вставали з ліжка). Прохачки звертали увагу на те, що підшукати для себе та нинішніх своїх утриманок швидко яке-небудь житло в місті, в умовах житлової кризи, особливо перед зимою, рішуче неможливо. Зв'язків з селом у більшості з них не було: багато хто жив при монастирі з дитинства і близьких родичів немає. Завершувалась заява сподіваннями черниць на те, що при вирішенні питання про їх долю приймуть до уваги їх виключно трудовий спосіб до добування голкою засобів до життя і нужду, і інвалідок-утриманок, і віднесуться «як до людей, які особисто не заслужили бути викинутими на вулицю на порозі зими без усяких коштів до існування з-за одного убивці». У разі відмови, якщо б не можна було уникнути виселення, просили надати можливість тимчасово – до весни, залишатись в тих приміщеннях, де вони зараз проживають [10, арк.16-16зв.].

У заяві 127 жительок Йосипівської релігійної общини (колишнього Йосипівського Свенцицького жіночого монастиря) до НКВС від 15 серпня 1930 р. сповіщалось, що наказом начальника міліції Магдалинівського райвиконкому від 9 серпня 1930 р. черниць мали виселити з помешкання №3 за 48 годин. В цьому помешканні розміщувалося 32 чол. – старі, інваліди і навіть 4 чол. душевнохворих, які потребували окремих кімнат і догляду. Уплотнити черниць не було куди, так як вони займали всього 2 старі вузькі будівлі – корпуси №3 та 4, тим паче що не самі будівлі, а лише горіща. Всього на території проживало 192 людини, з яких 147 були абсолютно недієздатними, інші – тяжкою працею діставали кусок хліба для себе і цих калік, а також сплачували податок. 15 серпня був присланий міліціонер, для того, щоб викинути всіх на вулицю в 24 години, але черниці слізно просили залишити їх в майже непридатних для життя приміщеннях, які можуть скоро повалитися, так як дуже старі нещасні каліки, які прожили своє життя і загубили своє здоров'я тут, будуть викинуті безжально на вулицю в 24 години, не маючи ні рідні, ні головне – здоров'я. Черниці зазначали, що за ці 2 будівлі гроші заплачені – орендна плата в сумі 750 руб, остання плата була 21 липня. Крім того, сільрада призначила придбання облігацій на 1000 руб., які вони не в змозі виплатити, бо не було навіть коштів на існування, заробити було ніде і нічим, продати теж нічого – якщо в когось щось і було – продали і витратили на сплату податку, який був накладений – близько 3000 руб., та 210 пудів соняшників, забуваючи про те, що в черниць з 1923 р. не було землі, тому це було дуже складно виконати. Приміщення для Комуни, що розташовувалась на теренах монастиря були дуже великі – члени Комуни займали втрьох такі кімнати, які черниці займали по 12 чол. У зв'язку з цим черниці просили НКВС призупинити виселення інвалідів, які ляжуть тяжким тягарем на плечі держави, а також зняти податок і більше не обкладати [11, арк.30].

У Справі про закриття жіночого монастиря в м. Браїлів Жмеринського району Вінницької області і передачу приміщення для культосвітніх потреб наявний список сестер Браїлівського жіночого монастиря за 1932 р., з якого маємо такі дані: «Всього монашок – 168, з них непрацездатних, що знаходяться на

утриманні монастиря – 79 чол., решта – перебиваються поденними заробітками. З них рідні не мають – 100 чол.» [12, арк.83].

У такому стані опинилася більшість колишніх насельників монастирів, що мусили шукати альтернативні варіанти заробітку деінде за межами своїх обителів.

Однією з таких альтернатив для чернецого елементу було поповнення складу парафіяльного духовенства та перехід до інших, новоутворених православних течій. В основній масі чернецтво поповнювало склад церковнослужителів РПЦ, Синодальної та Істинно-православної церков. Приєднання ченців саме до цих церков пояснювалось тим, що канонічні нововведення УАПЦ позбавляли ченців привілеїв при отриманні єпископського сану, що викликало негативне ставлення чернецтва до автокефальної церкви.

В основній масі ченці залишались в межах власної течії, тобто були прихильниками РПЦ. Ієромонах Феофан Жук після закриття Спасо-Преображенського монастиря на Харківщині працював помічником священика в Благовіщенській церкві Катеринославської єпархії, що перебувала під зверхністю РПЦ. Однак, церковне правління не завжди приймало ченців до складу своїх громад. Траплялись і поодинокі факти відмови. Не дивлячись на те, що віруючим імпонували специфічні риси поведінки чернецтва, такі як зосередження на вирішенні церковних справ, чітке дотримання церковних канонів, яке відзначала навіть радянська влада, церковні управління не завжди відповідали згодою на прохання ченців про приєднання їх до парафій. Один з таких випадків трапився на Херсонщині, де ієромонаху Афанасію церковним управлінням Успенського собору під зверхністю РПЦ було відмовлено [1, с.52].

Після того, як великого розголосу набув судовий процес над патріархом РПЦ Тихоном, радянською владою почалася всебічна дискредитація РПЦ, що змушувала чернецтво переходити до складу громад Синодальної церкви, яку підтримувала влада. Пріоритет Синодальної церкви в порівнянні з УАПЦ полягав ще і в тому, що вона була визнана константинопольським патріархом. Канонічність церкви не викликала сумнівів у чернечій братії та сприяла приєднанню виселених ченців до парафій цієї конфесії. Це підтверджує лист черниці колишнього Троїцького монастиря від 30 жовтня 1925 р., адресований Черкаському єпископу Йосифу. В цьому листі черниці просили підпорядкувати їх Священному Синоду, оскільки побачили, що Священний Синод і його нижчі органи – істинно православні і рятують Соборну і Апостольську церкву, не порушуючи догматів, ні священних таїнств, мають єднання зі східним патріархом. У 1926 р. Херсонське єпархіальне управління Синодальної церкви, зі згоди мирян призначило священиком Богородично-Касперівської парафії ієромонаха Тихона, окрім якого при церкві служила регентшею черниця Іоанна Крячко, а черниця Іліконда Троцан, 7 інокій та 3 послушниці співали при цій же церкві [1, с.51].

Для переходу ченців на службу парафіяльними священиками до синодальних громад була ще одна сприятлива обставина – церковні будівлі на територіях монастирів найчастіше віддавали в користування саме Синодальній церкві. Частіше за все ченці ставали священно- і церковнослужителями при синодальних громадах саме в межах своїх монастирів.

Після оприлюднення 29 липня 1927 р. митрополитом Сергієм «Декларації про ставлення церкви до радянської держави» і зміни курсу РПЦ почався масовий відхід чернецтва до Істинно-православної течії. Серед перших, хто відділився у 1927 р. був настоятель Києво-Печерської Лаври архіандрит Єрмоген Голубев та ще 10 ченців. До складу ІПЦ ввійшли також Введенський, Фролівський і Покровський монастирі на Київщині, а також громада Роздобарівського жіночого монастиря у Старобільській окрузі.

Митрополит УПЦ Іван Павловський запрошував представників чернецтва до співпраці, за умови переходу до лав УПЦ, обіцяючи посади на парафіях [13, с.172].

Зафіксовано згадки про перехід представників українського екзархату РПЦ, що вступили до складу Соборно-єпископської церкви. Єпископ Сергій (Лабунцов), що був архіандритом Густинського монастиря, а після 1922 р. хіротонізований на єпископа Золотоносського і Пирятинського, при цьому перейшов до лав Соборно-єпископської церкви, зберігши сан [13, с.255]. Це був не єдиний випадок такого переходу.

Відомими є факти про прихильне ставлення Соборно-єпископської церкви щодо переходу зі складу інших течій до Соборно-єпископської, засвідчений у Листі Голови Собору православних єпископів усієї України архієпископа Павла (Погорілка), написаного у липні 1925 р. [13, с.272-273].

Досить широкого розголосу в вищих церковних колах набула також справа, пов'язана з переходом ієромонаха Харківського Покровського монастиря Потапія, а також двох черниць з Харківської округи до складу уніатської (греко-католицької) конфесії під зверхність Андрія Шептицького [14, арк.1-4].

Нестача священно- і церковнослужителів, а також прагнення віруючих допомогти виселеному чернецтву сприяли поповненню ченцями складу парафіяльного духовенства. Гоніння влади на РПЦ зумовили відтік чернецтва до громад синодальної церкви, а новий курс патріаршого місцеблюстителя Сергія (Страгородського) зумовив відхід чернецтва до складу Істинно-православної церкви. Траплялись і поодинокі випадки надання притулку ченцям і серед громад Істинно-православної церкви, УПЦ і Соборно-єпископської церков. Ці церкви побачили за можливе використати ресурсу чорного духовенства, не відкидали можливості перебування чернецтва на посадах парафіяльного духовенства. Але варто зазначити, що кожна з цих православних течій повинна була обов'язково зважати на владу, яка нищила монастирі як «гнізда контрреволюції» і наслідок старої, непотрібної системи. Тому жодна з реформованих церков так і не підійшла до чіткого формулювання питання про відновлення монастирів і інституту чернецтва як такого, а ортодоксальна церква змушена була напряму виконувати соціальне замовлення

влади і також нічим не могла допомогти вчорашнім насельникам монастирів, які були змушені адаптуватись до радянського безрелігійного суспільства.

Для інтеграції в нове, безрелігійне суспільство священнослужителі, що починали займатись світською діяльністю повинні були пройти досить принизливу процедуру «зняття сану». Ця процедура всіляко підтримувалась і заохочувалась радянською владою.

Антирелігійні комісії при ЦК КП(б)У в своїх протоколах і резолюціях звертали особливу увагу на те, що велику допомогу в антирелігійній роботі давав розбрат серед священнослужителів. Доволі значну роль в цьому відіграла процедура зняття духовного сану, визнання своїх помилок і перехід на позиції антирелігійників. Такі переходи вважались впливовим засобом антирелігійної пропаганди [15, арк.13].

Монастирі радянська влада взагалі вважала найбільш вразливим місцем церкви, у зв'язку з їх заможністю та експлуатацією навколишніх селян. Увага зверталась і на те, що серед народу ченці і черниці мають доволі погану славу. Тому пропонувалось якнайшвидше вирішення питання стосовно ліквідації монастирів при використанні найбільш негативних моментів в їх роботі, а стосовно чернецтва повинен був бути застосований «індивідуальний підхід» [16, арк.19].

До 1923 р. партія мало цікавилась переходами священнослужителів на цивільні посади і не використовувала їх в достатній мірі. Зверталась увага на те, що дуже часто перепоною до такого переходу була матеріальна незалежність від свого ремесла при неможливості як священнослужителя отримати світську службу. Тому радянська влада постановила широко іти назустріч тим священикам, що «визнали свої помилки», а також турбувалась про необхідність надання їм служби, яка б їх забезпечувала, а також клопоталась про створення коло таких людей атмосфери довіри і широкого використання «зреченців» для антирелігійної пропаганди. В таких «недавніх священиків», що зреклись власної віри радянська влада бачила гарних антирелігійників, що добре знали вірян і вміли до них «підійти з потрібного боку» [15, арк.13].

Серед протоколів засідань антирелігійних комісій при ЦК КП(б)У збереглася і спеціальна «форма» зречення священнослужителів, в якій йшлося про наступне – нижчепідписавшийся священик добровільно складав із себе сан священика по причині того, що сенс його теперішнього життя полягав в служінні народу, оскільки народ в даний час особливо прагнув освічення. Цій справі священик і збирався віддавати відсьогодні себе всього, а тому залишав своє минуле служіння, і припиняючи всіляке відношення до духовного відомства шукав нового служіння, яке дало б можливість своєю працею служити трудовому народу, так як це було найбільш корисним на даний час [15, арк.87].

Таким чином, влада одразу намагалась діяти одразу в кількох напрямках: по-перше – поступово вичищати ворожий елемент, а по-друге – задіювати «зреченців» в широкомасштабній антирелігійній кампанії.

Переступивши «межу» 1922 р. чернечий елемент почав призвичаюватись до нових умов. Замість монастирських господарств насельниками монастирів створювались сільськогосподарські артілі, що давали надію на порятунок монастирським насельникам. Але влада дуже швидко обмежила такий тип землекористування, наклавши ряд заборон щодо вихідців з чернечої братії.

У зв'язку із закриттям і переорієнтацією монастирів, а також посиленням розпорошування чернечого елемента по округам доволі поширеною у 1920-30-ті рр. стала практика проповідей поза межами монастирів – на парафіях. Поодинокі випадки такої практики траплялись і раніше, але саме після 1920 р. це явище набуло масового характеру.

Окремий відсоток ченців інтегрувались до інших православних конфесій, решта – займались світськими заняттями. Працездатні черниці займались поденною роботою або кустарним виробництвом, частина повернулися до родичів.

Бродячі ченці і черниці привертати до себе увагу населення, що було не вигідним для радянської влади.

Для інтеграції в нове, безрелігійне суспільство священнослужителі, що починали займатись світською діяльністю повинні були пройти досить принизливу процедуру «зняття сану». Ця процедура всіляко підтримувалась і заохочувалась радянською владою.

Джерела та література

1. Бобко Т.Г. Руйнування інституту чорного духовенства в 20-30-х рр. ХХ ст. / Т.Г. Бобко // Культурологічний вісник. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – Вип.12. – С.49-53.
2. Крайня О. Києво-Печерський монастир у 1919-1929 рр. / О.О. Крайня // Віра і розум. – 2001. – №2. – С.245.
3. Мариновський Ю. Черкаська минувшина. Православні монастирі на терені сучасної Черкаської області після 1917 р. – Кн.2. / Ю.Ю. Мариновський. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2002. – 480 с.
4. Пашковський О. Розбудова Жаботинського Свято-Онуфріївського монастиря у ХІХ-ХХст.: між минулим і майбутнім / О.А. Пашковський // Православ'я – наука – суспільство: проблема взаємодії. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 24-25 квітня 2003 р. – Черкаси, 2003. – 66 с.
5. Форостюк О. Православная Луганщина в годы гонений и трагических испытаний (1917-1988). / О.Д. Форостюк. – Луганск, 1999. – 120 с.
6. Центральний державний історичний архів м. Київ. – Ф.170. – Оп.1. – Спр.277.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.5. – Оп.3. – Спр.1065.
8. ЦДАВО України. – Ф.5. – Оп.2. – Спр.251.
9. Державний архів Харківської області. – Ф.Р-230. – Оп.3. – Спр.180.

10. ЦДАВО України. – Ф.1. – Оп.7. – Спр.345.
11. ЦДАВО України. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.250.
12. ЦДАВО України. – Ф.1. – Оп.9. – Спр.16.
13. Ігнатуша О. Православні церкви України (20-30-ті рр. ХХ ст.). Джерела з історії. / О.М. Ігнатуша. – Запоріжжя: Вид-во Запорізького національного ун-ту, 2008. – 307 с.
14. Державний архів Харківської області. – Ф.Р-230. – Оп.3. – Спр.138.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1772.
16. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1450.

Макарская А. И. Приспособление представителей черного духовенства к условиям «безрелигиозного общества» в УССР в 20-30-е гг. ХХ в.

Статья освещает пути приспособления представителей черного духовенства к условиям «безрелигиозного общества» в УССР в 20-30-е гг. ХХ в. Автор статьи обращает внимание на комплексное изучение адаптации монашеского элемента к новым условиям при советской власти. Источниковедческой базой статьи стали архивные документы и опубликованные материалы.

Ключевые слова: монашество, монастырь, «безрелигиозное общество», советская власть, сельскохозяйственная артель, приход, светские занятия.

Makarska A. I. The adaptation of representatives of black clergy to conditions «unreligious society» in USSR in 20-30th XX century

The article deals ways of the adaptation of representatives of black clergy to conditions «unreligious society» in USSR in 20-30th XX century. the Author of article pays attention to complex studying of adaptation of a monastic element to new conditions at the Soviet power. Archival documents and the published materials became source study base of article.

Key words: a monkhood, a monastery, «unreligious society», the Soviet power, agricultural artel, arrival, secular employment.

УДК: 329.733:338.45(477.75)“1920-1930”

Г. Н. Кондратюк

КОРЕНИЗАЦИЯ В ПРОМЫШЛЕННОСТИ КРЫМСКОЙ АССР КАК ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ (20–30–Е ГОДЫ ХХ ВЕКА)»

В статье проанализирована национальная политика в области промышленности в Крымской АССР в 1920-1930-х годах. Характеризуется комплекс мероприятий связанных с созданием национального пролетариата. Анализируется дифференциация коренизации в промышленности в условиях новой экономической политики и индустриализации.

Ключевые слова: коренизация, индустриализация, национальный пролетариат.

Национальная политика призвана обеспечить безопасность современной Украины. Она многоаспектна и включает не только культурно-образовательный, но и экономический компоненты. Неравный доступ к ресурсам, отсутствие возможностей получения земли, незначительность группы национальных предпринимателей выступают важнейшими конфликтогенными факторами в современном мире. История ХХ века – это доминирование этно-религиозных конфликтов. Актуальность темы исследования обусловлена многонациональностью современных Украины и Крыма. В Автономную Республику Крым происходит возвращение ранее депортированных народов, их обустройство и интеграция в украинское общество. Современные национальные и культурные процессы возможны при их экономическом обеспечении. Национальная и экономическая политика тесно взаимосвязаны между собой. Необходимо обращение к опыту национальной политики межвоенного периода, как без идеализации, так и драматизации прошлого.

В курсе коренизации, провозглашенном XII съездом РКП(б) экономической составляющей национальной политики отводилась важная роль, поэтому не вызывает сомнения потребность в анализе этих процессов.

Изучение коренизации в промышленности, взаимосвязь коренизации и подготовки инженерно-технических работников системой профессионально-технического образования было начато ещё в 1920/30 годах. В частности, это работа Д. Полетаева [1]. Необходимо отметить публикации в периодической прессе межвоенного двадцатилетия, в частности в журнале «Экономика и культура Крыма» [2]. Однако, содержащиеся в них оценки носили пропагандистский характер, их авторы (Д. Полетаев, А. Стахонова, А. Хомяков, С. Карга, Я. Эмир-Велиев) являлись активными участниками процесса коренизации в Крыму. Новый этап в изучении коренизации в области экономики пришелся на 1950-1980-е годы. Это работы Д. Вирника, С. Бреева характеризующиеся большим объемом фактических данных и использованием статистических показателей [3; 4]. Качественно новый период в изучении национальной политики в